

Colecția *Viața în Hristos*
Seria *Imnografie bizantină*

7

Sfântul Ioan Mavropous, Mitropolitul Evhaitelor
Sfântul Andrei Criteanul

Canoane de rugăciune
la Sfântul Ioan Botezătorul

Traducere din limba greacă veche de
MONAHIA PARASCHEVA ENACHE

Ediție îngrijită și note de
PR. DRAGOȘ BAHRIM

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului

Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Doxologia
Iași, 2021

CUPRINS

Sfântul Grigorie Palama

Omilie la întru tot cinstitul Proroc al Domnului

și Înaintemergător și Botezător Ioan

(Traducere de Pr. dr. Roger Coresciuc) 9

Notă asupra ediției (Pr. Dragoș Bahrim) 29

Sfântul Ioan Mavropous, Mitropolitul Evhaitelor,

Canoane de rugăciune

la Sfântul Ioan Botezătorul

Canonul I 35

Canonul al II-lea 44

Canonul al III-lea 53

Canonul al IV-lea 62

Canonul al V-lea 71

Canonul al VI-lea 79

Canonul al VII-lea 87

Canonul al VIII-lea 96

Canonul al IX-lea 105

Canonul al X-lea

Paraclis către cinstitul Înaintemergător

care se cântă pentru cei bolnavi 116

Canonul al XI-lea 126

**Sfântul Andrei Criteanul,
Canoane de rugăciune
la Sfântul Ioan Botezătorul**

<i>Canon la Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul</i>	135
<i>Canon la Tăierea cinstitului cap al Sfântului Ioan Botezătorul</i>	154

Sfântul Grigorie Palama

Omilie la întru tot cinstitul Proroc al Domnului și Înaintemergător și Botezător Ioan¹

1. Dacă *cinstită este moartea cucuioșilor² și pomenirea dreptului cu laude³*, cu cât mai mult trebuie să facem noi pomenirea cu laude a culmii celei mai înalte a cucuioșilor și a dreptilor, a lui Ioan, care de mai înainte a dănuțit [în pântecelc maicii sale]⁴, a mers înainte și de mai înainte L-a vestit pe Cuvântul lui Dumnezeu, Care pentru noi S-a întrupaț, de Care și el la rândul său a fost vestit și mărturisit că este mai presus de prorocii, cucuioșii și dreptii cei din veac⁵?! Căci, deși cele ale sale sunt mai presus de orice cuvânt omenesc și chiar dacă a primit mărturie și dar de cinstire de la Unul-Născut Fiul lui Dumnezeu și nu are nevoie de dar de cinstire din partea noastră, [nu trebuie] ca noi, tăcând din aceste pricini, să îl lipsim de darul cinstirii prin cuvinte – atât cât pot ele fi de partea noastră – pe glasul Cuvântului Celui Preaînalt – după cum este [numit în Scriptură]⁶–, pe cât vom reuși, ci pentru că a fost

¹ *Omilia* 39. Traducere de Pr. dr. Roger Coresciuc, după V. Psefgonas (ed.), *Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ Συγγράμματα*, t. 6, Tesalonic, 2015, pp. 427-441.

² Ps. 115, 6.

³ Pilde 10, 7.

⁴ Cf. Lc. 1, 41.

⁵ Cf. Lc. 7, 28; cf. Mt. 11, 11-13.

⁶ Cf. In 1, 23; cf. Mt. 3, 3; cf. Is. 40, 3.

vestit și mărturisit de Hristos, Stăpânul tuturor, că este astfel, atunci toată limba credincioșilor să se miște spre cântare, după putere, nu ca să adăugăm ceva slavei aceleia – căci cum ar fi cu puțință? –, ci ca să ne plătim datoria, fiecare în parte și toți laolaltă, cântând și povestind minunile lui!

2. Căci toată viața celui [care], *între cei născuți din femei*⁷, e mai presus de toți, este o minune a minunilor. Și nu numai toată viața lui Ioan, proroc înainte de naștere și mai presus de proroci⁸, ci și cele cu mult înainte de viețuirea lui, precum și cele de după viețuire, câte se referă la el, sunt mai presus de toate minunile. Pentru că dumnezeieștile prorocii despre el, ale prorocilor insuflați de Dumnezeu, îl descriu ca fiind înger și nu om⁹, făclie a Luminii¹⁰, stea care revarsă lumina dumnezeiască și luceafăr de dimineață, ca unul care avea să meargă înainte Soarelui dreptății¹¹ și care este glasul Cuvântului lui Dumnezeu¹². Căci ce este mai apropiat și mai înrudit Cuvântului lui Dumnezeu decât *glasul* lui Dumnezeu?

3. Iar când s-a apropiat zămislirea lui, nu om, ci înger zboară jos din cer și dezleagă sterpiciunea lui Zaharia și a Elisabetei, și le vestește că ei, cei fără copii din tinerețe, vor naște la adânci bătrâneți un copil; și îi anunță că nașterea acestuia va aduce multă bucurie, pentru că va fi mântuitoare pentru toți¹³. *Căci va fi mare înaintea Domnului și încă din pântecel maicii sale se va umple de Duhul Sfânt, și pe mulți din fiii lui Israel îi va întoarce la Domnul Dumnezeu lor. Și acesta va merge înaintea Lui cu duhul și cu puterea*

⁷ Mt. 11, 11; Lc. 7, 28.

⁸ Cf. Lc. 7, 26.

⁹ Cf. Mt. 11, 10; cf. Ieș 23, 20; cf. Mal. 3, 1.

¹⁰ Cf. In 5, 35.

¹¹ Cf. In 1, 8; cf. In 5, 35; cf. Mal. 3, 20.

¹² Cf. Mt. 3, 3; cf. Is. 40, 3 (LXX); cf. In. 1, 23.

¹³ Cf. Lc. 1, 13-14.

lui Ilie¹⁴. Căci fecior [avea să fie] ca și acela, și locuitor al pustiului mai mult decât acela, și muștrător de împărați și împărătese călcători de lege. Iar ceea ce mai ales îl așază pe acesta deasupra aceluia este că va fi Înaintemergător al lui Dumnezeu: *Căci va merge înaintea Lui*¹⁵.

4. Socotind Zaharia că acestea sunt peste putință de a fi crezute, i s-a legat limba. Și de vreme ce nu a voit să dea vestea de voie, fără de voie, prin însăși tăcerea sa a strigat zămislirea cea minunată a copilului, până ce a văzut *glasul* Cuvântului venind în lumină¹⁶. Zămislit fiind cu atâtea făgăduințe, atât de mari, este uns proroc înainte de a se naște și împărtășește harul [prorociei] – o, minune! – și maicii sale¹⁷. Și, după [cum spune] Isaia, se îmbracă în haina mântuirii și în tunica înțelepciunii¹⁸. Iar asemenea lui Ilie, unge proroc în locul său¹⁹, și ajunge și întrece desăvârșirea celor doi proroci fiind încă în pântecele maicii sale, pentru că a arătat unele ca acestea înaintea Domnului. Pentru că fătul, după ce i se disting mădulele, se mișcă, dar nu are încă glas, pentru că nu trăiește încă în aer. [Deci] când a stat [în casa Elisabetei] Fecioara care purta atunci în pântece pe Dumnezeu, Ioan, fiind în pântece, nu rămâne nesimțitor la venirea și iconomia cea dumnezeiască, ci o cântă de acolo, teologhisind prin limba maicii sale²⁰. Și saltă și el înăuntru, și se bucură – o, minune! – în Duhul Sfânt, primind în pântecele maicii sale desăvârșirea veacului ce va să fie²¹.

¹⁴ Lc. 1, 15-17.

¹⁵ Lc. 1, 17.

¹⁶ Cf. Lc. 1, 5-79.

¹⁷ Lc. 1, 41.

¹⁸ Cf. Is. 61, 10.

¹⁹ Pe propria sa mamă. Cf. III Rg. 19, 16.

²⁰ Cf. Lc. 1, 42.

²¹ Cf. Lc. 1, 39-45.

5. Căci după cum marele Pavel, vestind de mai înainte taina vieții veșnice, zice că *se seamănă trup firesc, înviază trup duhovnicesc*²², adică [trup] care este condus și pus în mișcare în veacul ce va să fie prin puterea cea mai presus de fire a Dumnezeiescului Duh, la fel și Ioan, a fost semănat și s-a format trup firesc în pântecelul maicii sale, dar prin ungera cea mai presus de fire a Dumnezeiescului Duh în pântecel a fost arătat trup duhovnicesc, săltând și bucurându-se în Duhul, și pe cea care îl purta în pântecel făcând-o prorociță. Căci cu glas mare, prin limba aceleia, Îl binecuvintează pe Dumnezeu, o vestește drept Maică a Domnului pe Fecioara care avea în pântecel și Îl numește pe Cel purtat în ea *rod al pântecelului ei*, arătând că aceasta și poartă în pântecel, și este și fecioară²³.

6. Astfel că nu numai înainte de a cunoaște răul a ales binele²⁴, după cum este scris, ci și înainte de a cunoaște lumea, în pântecel fiind, era mai presus de lume. Și născându-se, pe toți i-a bucurat și i-a uluit cu minunile sale. *Căci mâna Domnului era cu el*²⁵, lucrând iarăși minuni, ca și mai înainte. Fiindcă gura tatălui său, legată fiind pentru că nu a crezut zămislirea cea străină a pruncului, a fost deschisă și umplută de Duhul Sfânt și a prorocit [pe lângă altele] și cu privire la acest prunc al său: *Iar tu, pruncule, proroc al Celui Preaînalt te vei chema. Căci vei merge înaintea feței Domnului ca să gătești căile Lui, să dai poporului Său cunoștința mântuirii*²⁶. Și precum, după ce a fost zămislit, pruncul acesta dumnezeiesc, organ însuflețit al harului din pântecelul maicii sale, se mișca în chip dumnezeiesc și se bucura în Duhul, la fel, și după ce s-a născut, creștea și se întărea în Duhul²⁷. Și pentru că lumea nu era vrednică

²² I Cor. 15, 44.

²³ Cf. Lc. 1, 41-45.

²⁴ Cf. Is. 7, 16 (LXX).

²⁵ Lc. 1, 66.

²⁶ Lc. 1, 76-77.

²⁷ Lc. 1, 80.

de el, din fragedă pruncie, cum se spune, a trăit tot timpul în pustietăți, ducând o viață simplă, de nevoie în goliciune, fără griji, fără întristare, nepărtașă patimilor celor rușinoase, mai presus de această plăcere josnică și trupească care tulbură trupul și [satisfacă] doar simțirile cele trupești, trăind doar lui Dumnezeu, văzându-L doar pe Dumnezeu, făcându-L pe Dumnezeu propria sa desfătare. Trăia, așadar, ca într-un loc mai presus de pământ. *Și a fost în pustie până în ziua arătării lui către Israel*²⁸.

7. Care a fost ziua acestei arătări? Când a venit vremea Botezului Domnului, vreme despre care este scris: *Nu este cel care înțelege, nu este cel care-L caută pe Dumnezeu. Toți au rătăcit, laolaltă s-au făcut netrebnici*²⁹. Astfel, așa cum Domnul atunci, când noi toți eram lipsiți de evlavie³⁰, din negrăită iubire de oameni, a coborât din ceruri pentru noi, la fel și Ioan – [tot] atunci a ieșit din pustie pentru noi ca să slujească voii Sale de oameni iubitoare. Căci pe măsura vârfului răutății de atunci a oamenilor și [potrivit] acelei pogorâri fără de asemănare a iubirii de oameni a lui Dumnezeu, astfel trebuia să fie și [acel] slujitor, nelipsindu-i nici un prisos de virtute. Căci astfel i-ar fi putut atrage pe cei care-l vedeau – cum de altfel i-a și atras –, făcându-i să se întoarcă către el cu uimire, ca unul care este diferit și care arată o viețuire mai presus de om. Și propovăduind, propovăduirea îi era vrednică de felul viețuirii. Căci vestea Împărăția cerurilor, amenința cu foc nestins și Îl arăta pe Hristos drept Împărat al cerurilor, *a Căruia lopată este în mâna Lui, și va curăța aria Sa și va aduna grâul în jitnița Sa, iar pleava o va arde în foc nestins*³¹.

8. Dar nu numai cu cuvintele, ci și prin fapte L-a arătat tuturor pe Acesta, botezându-L, arătându-L cu degetul, prezentându-L

²⁸ Lc. 1, 80.

²⁹ Rom. 3, 11-12; cf. Ps. 13, 1-3.

³⁰ Cf. Rom. 5, 6-8.

³¹ Lc. 3, 17.

Notă asupra ediției

Lista compozițiilor liturgice bizantine (slujbe, paraclise, canoane) dedicate Sfântului Ioan Botezătorul nu este atât de bogată, pe cât s-ar crede, cu toate că fiecare zi de marți este consacrată liturgic pomenirii sale și a tuturor prorocilor, iar șase zile din an sunt consacrate special *celui mai mare bărbat născut din femeie* (Mt. 11, 11; Lc. 7, 28): 23 septembrie (Zămislirea Sfântului Ioan Botezătorul), 7 ianuarie (Soborul), 24 februarie (Prima și a doua aflare a cinstului cap), 25 mai (A treia aflare a cinstului cap), 24 iunie (Nașterea), 29 august (Tăierea cinstului cap).

Astfel, în *Prodromarionul* alcătuit de Părinții Schitului Sfânta Ana din Sfântul Munte Athos și publicat în 1996¹, pe lângă slujbele zilelor de pomenire menționate anterior, foarte puțin completate față de cele din Mineie, singura compoziție bizantină cu adevărat importantă dedicată Botezătorului Domnului Hristos este ciclul octoih, extins la 11 canoane, scrise de omonimul său, Sfântul Ioan Mavropous, Mitropolitul Evhaitelor, în secolul al XI-lea. Acesta a mai scris de altfel, serii mari de canoane

¹ *Προδρομάριον*, Coliba Cinstului Înaintemergător a Schitului Sfânta Ana, Sfântul Munte Athos, 1996. Un alt *Prodromarion*, a compus recent, pentru toate sărbătorile Sfântului, Haralambos Bousias, Marele imnograf al Patriarhiei Alexandriei, *Νέον Προδρομάριον*, Atena, 2016, 438 p.

pe toate glasurile, în afară de canoanele mariologice și hristologice, pentru Sfântul Nicolae al Mirelor Lichiei², Sfântul Ioan Gură de Aur³, Sfântul Apostol Petru și Sfântul Apostol Pavel⁴.

Canoanele Sfântului Ioan Botezătorul ale Sfântului Ioan Mavropous, deși nu au fost încă editate critic, au cunoscut totuși două ediții. Prima, este datorată monahului Spiridon Lavriotis și se găsește în periodicul athonit *Αγιορειτική Βιβλιοθήκη*⁵. Aceasta cuprinde doar 10 din cele 11 canoane, publicate după manuscrisul din secolul al XIV-lea *Athous Lavra I 77*⁶. O a doua ediție

² Ediție la A.D. Panagiotou, *Ο Ιωάννης Μαυρόπουλος Υμνογράφος του Αγίου Νικολάου* [Βυζαντινή Γραμματεία 5], Εκδόσεις Π. Κυριακίδη, Αθήνα, 2008; traducerea în limba română a acestor canoane am publicat-o în volumul: Sfântul Fotie, Patriarhul Constantinopolului, Sfântul Ioan Mavropous, Mitropolitul Evhaitelor, *Canoane de rugăciune la Sfântul Ierarh Nicolae, Arhiepiscopul Mirelor Lichiei* (col. *Viața în Hristos, seria Innografie bizantină* 4), trad. din greaca veche de Laura Enache, introducere și ediție de Pr. Dragoș Bahrim, Editura Doxologia, Iași, 2019.

³ Publicate de Spiridon Lavriotis în *Αγιορειτική Βιβλιοθήκη*, I, 7, 1937, pp. 7-52. O nouă ediție se găsește în volumul omagial dedicat Sfântului Ioan Gură de Aur, ce conține innografia bizantină a acestuia, realizat de Arhim. Hrisostomos Papadakis, *Ἄδιος τιμή καὶ μνήμη Αγίου Ιωάννου τοῦ Χρυσσοστόμου. Ἐπὶ τῇ συμπληρώσει 1600 ἐτῶν ἀπὸ τῆς κοιμήσεως αὐτοῦ 407-2007, Β'*, Mănăstirea Vatopedi, Sf. Munte Athos, 2007, pp. 147-152.

⁴ Canoanele Sfinților Apostoli Petru și Pavel sunt încă inedite, fiind păstrate doar în codicele *Vaticanus Palatinus graecus 138*, descris de Francesco D' Aiuto, „Un manoscritto innografico del secolo XIV: il Vaticano Palatino greco 138”, *Rivista di Studi Bizantini e Neellenici*, 28, 1991, pp. 149-171 (decrierea celor două serii de canoane se găsește la p. 164). Tot de aici au fost editate canoanele Sfântului Nicolae al Mirelor, menționate anterior la nota 2.

⁵ *Αγιορειτική Βιβλιοθήκη*, I, 1936-1937, nr. 10, pp. 7-52 (9 canoane); nr. 11, pp. 39-44 (1 canon).

⁶ Manuscrisul a fost copiat de un monah Nil în anul 1345, potrivit unei note consemnate de acesta: „săvârșitu-s-a această carte sfântă în 25 februarie, într-o zi de vineri, ceasul al 9-lea, anul 1345”; cf. ierom. Onufrie Aghiannitul, „Introducere”, *Προδρομάριον*, 1996, p. 18.

a acestor canoane a fost realizată de părinții colibei Cinstului Înaintemergător al Domnului din Schitul athonit Sfânta Ana, de care am pomenit deja⁷. Spre deosebire de prima ediție, aici este publicat și cel de al 11-lea canon, iar primele zece sunt și ele emendate prin comparația cu alte mărturii din 6 manuscrise athonite mai noi: 252 (din 1731) și 132 (sec. XVII) ale Schitului Sfânta Ana, trei manuscrise ale Mănăstirii Dionisiou: 494 (433) (catalog Lambros: 4028, din 1679), 500 (424) (catalog Lambros 4034, din sec. XVII) și două ale Mănăstirii Iviron: manuscrisele 697 (sec. XVIII) și 839 (sec. XVI). Din păcate, Părinții Schitului athonit nu au avut cunoștință și nici acces la alte două surse mult mai importante pentru aceste canoane, din punctul de vedere al vechimii, dar și al conținutului. Prima este manuscrisul *Vindobonensis theol. gr. 78*, din secolul al XIV-lea⁸. Acesta reprezintă referința capitală la cea mai mare parte a inmografiei Sfântului Ioan Mavropous, și conține, între altele, toate cele 11 piese dedicate Sfântului Ioan Botezătorul între filele 315-355. Al doilea martor uitat pe care-l menționez aici este *Vaticanus Pal. gr. 138*, tot din secolul al XIV-lea, ce conține doar primele 8 canoane, ff. 136-160^v. Ambele reclamă oportunitatea unei proxime și necesare ediții critice.

⁷ Προδρομάριον, 1996, pp. 195-261.

⁸ A se vedea descrierea acestuia din Herbert Hunger, Otto Kresten, *Katalog der griechischen handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek Teil 3/1. Codices theologici 1-100*, Viena, 1976, pp. 139-147. Datarea în 1334-1335 a acestui manuscris liturgic important s-a făcut și prin faptulul că el conține un extras din al doilea tratat demonstrativ despre purcederea Duhului Sfânt al Sfântului Grigorie Palama. Cf. E. Kaltsogianni, „Δύο άγνωστα αποσπάσματα του δεύτερου Αποδεικτικού Λόγου του Γρηγορίου Παλαμά Περί της έκπορεύσεως του Άγίου Πνεύματος (cod. *Vind. theol. gr. 78*)”, *Ελληνικά*, 59, 2009, pp. 89-100.

Traducerea de față a avut la bază textul grec din cele două ediții menționate (1937, 1996), pe care le-am avut la dispoziție⁹.

Am alăturat ciclului de canoane ale Sfântului Mavropous și două canoane inedite la Nașterea și la Tăierea Capului Sfântului Ioan Botezătorul atribuite Sfântului Andrei Criteanul, traduse după ediția din monumentală colecție imnografică bizantină *Analecta Hymnica Graeca*, publicată la Roma de cardinalul Giuseppe Schirò (1905-1984) pentru lunile iunie, respectiv august. Pentru ambele sărbători ale Sfântului Ioan Botezătorul, editorilor le-a fost imposibil să restabilească forma inițială a canoanelor deoarece ele s-au păstrat în puține manuscrise cu diferențe suficient de mari, iar troparele inedite de la un manuscris la altul nu sunt interpolări ale altor autori, ci sunt tot ale Sfântului Andrei, dovadă a amplului șantier imnografic la care s-a angajat episcopul Cretei la sfârșitul secolului al VII-lea și începutul celui de al VIII-lea alături de Sfântul Gherman, Patriarhul Constantinopolului. Opțiunea editorilor a fost aceea de a publica toate versiunile găsite, fără a repeta însă troparele comune.

Astfel, pentru canonul la Nașterea Sfântului Ioan Botezătorul au fost identificate și editate 177 de tropare în 5 versiuni diferite¹⁰. Versiunea de bază este cea din manuscrisul de la Grotaferatta, *Crypt. Δ.α. XXXI*, ff. 178-184, cu 118 tropare, fără a socoti irmoasele, cele mai multe dintre ele, tot creația Sfântului Andrei¹¹. Marea majoritate a canoanelor Sfântului Andrei Criteanul, cum este și cazul de față, se identifică și prin prezența cântării

⁹ Cu multe mulțumiri, părintelui Romeo Ungureanu, sacerdot cu o rară pasiune pentru imnografia bizantină, pentru toate lucrările capitale puse cu generozitate la dispoziția noastră, din biblioteca personală.

¹⁰ Giuseppe Schirò, *Analecta Hymnica Graeca e codicibus eruta Italiae inferioris. X. Canones iunii* (ed. A.A. Longo), Roma, 1972, pp. 177-242.

¹¹ Cf. S. Eustratiades, *Εἱρμολόγιον*, Chennevières-sur-Marne, 1932.

a II-a, care va dispărea foarte curând după el¹². Celelalte 4 versiuni provin din manuscrisele: *Vat. gr. 1308*, ff. 5-12 (42 tropare inedite), *Barber. gr. 377*, ff. 147^v-163 (6 tropare inedite), *Vat. gr. 1547*, ff. 141^v-148 (1 tropar și 2 irmoase inedite) și *Mess. gr. 136*, ff. 178^v-183^v (13 tropare și 5 irmoase inedite)¹³.

Pentru canonul la Tăierea Cinstului Cap al Sfântului Ioan Botezătorul au fost identificate 124 de tropare autentice, editorii publicând 6 versiuni¹⁴: *Sinaiticus gr. 632*, ff. 166^v-172 (76 de tropare în afară de irmoase), *Crypt. Δ.α. XII*, ff. 146^v-151 (16 tropare inedite și 2 irmoase), *Sinaiticus gr. 639*, ff. 443-448^v (20 de tropare inedite), *Sinaiticus gr. 631*, ff. 118-120^v (6 tropare inedite), *Paris. Coislin. gr. 218*, ff. 175^v-179 (3 tropare inedite și 1 irmos) și *Pari-sinus gr. 1568*, ff. 207-217^v (3 tropare inedite).

Pentru ediția de față, ținând cont că nu are exclusiv un caracter științific, ci, mai degrabă, se adresează evlaviei cititorilor, pentru a fi folosite și în scop de rugăciune personală sau liturgică, am ales să publicăm doar prima versiune a acestor canoane, considerată de către editori drept cea mai potrivită cu presupusele intenții ale Sfântului Andrei.

Pentru rugăciunile Sfinților Ioan Botezătorul, Andrei Criteanul și Ioan Mavropous, Doamne Iisuse Hristoase, Fiul lui Dumnezeu, miluiește-ne pe noi!

Pr. Dragoș Bahrim

¹² Giuseppe Schirò, „Caratteristiche dei canoni di Andrea Cretese. Studio su alcune composizioni inedite del melode”, *Κρητικά Χρονικά*, 1961/62, Τόμος ΙΕ'-ΙΣΤ', Τεύχος ΙΙ, p. 113-139.

¹³ Alte două tropare inedite se mai găsesc în *Sinaiticus gr. 637* și în *Pari-sinus gr. 1576*.

¹⁴ Giuseppe Schirò, *Analecta Hymnica Graeca e codicibus eruta Italiae inferioris*. XII. *Canones augusti* (ed. A. Proiou), Roma, 1980, pp. 337-392.